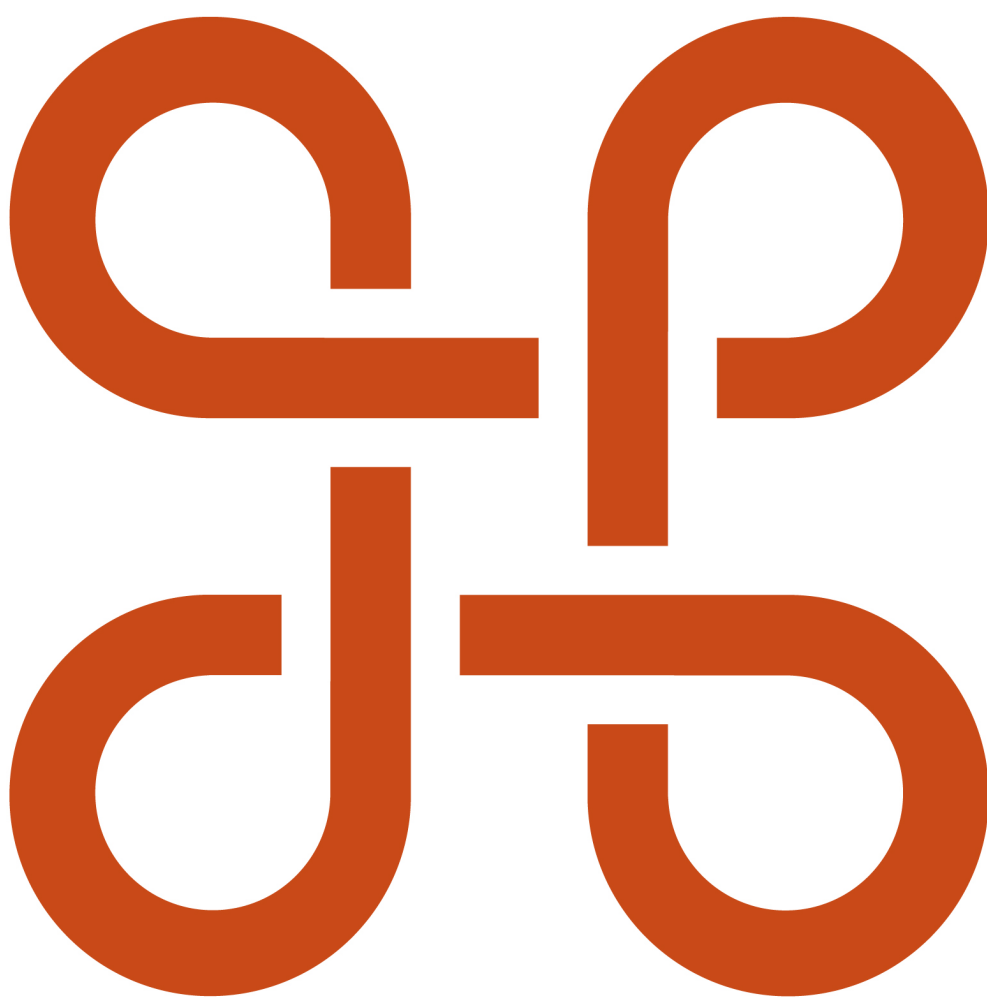

Utställningsverksamhet

Inriktning på arbetet för och med museer 2019–2021

RIKSANTIKVARIEÄMBETET

Riksantikvarieämbetet
Box 1114
621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2019
Utställningsverksamhet – Inriktning på arbetet för och med museer 2019–2021

Upphovsrätt text, enligt
Creative Commons licens CC0,
se villkor på <https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/deed.sv>.
Upphovsrätt bilder, där inget annat anges, enligt
Creative Commons licens CC BY,
se villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>.

Innehållsförteckning

Introduktion.....	5
Utvidgat uppdrag	5
Om detta dokument.....	6
Utställningsverksamhet	6
Avgränsningar	7
Beskrivna behov	8
Identifierade utvecklingsområden – vad ska vi inrikta oss på?	10
Museer i förändring	10
Demokrati och inkludering	10
Barn och ungas rätt till kulturarv	11
Genomförande – hur ska vi arbeta?	12
Uppdraget att främja och utveckla	12
Arbetsmetoder.....	12
Våra kompetenser och resurser	13
Framgångsfaktorer	14
Referenser.....	15

Introduktion

Museer är ledande "laboratorier" för det gemensamma, för vår mänsklighet – och för att skydda vårt arv, fungera som katalysatorer för kreativitet och hjälpa oss att beskriva vår världs komplexitet.¹

Allt sedan de första kuriosakabinetten och fortsatt in i skapandet av de moderna museerna har idén om att välja ut, undersöka och presentera olika objekt, idéer och platser varit central. Museerna hade länge ambitionen att visa alla föremål, men i takt med att samlingarna växte blev det nödvändigt att göra urval av vad som skulle visas och vad som skulle magasineras. Ett mer medvetet arrangerande av samlingarna gjordes utifrån estetiska och pedagogiska utgångspunkter. Utställningsmediet och dess stora betydelse för förmedling och tillgängliggörande av konst och kulturarv började utvecklas, en process som är i ständig rörelse.

I dag delas museernas huvudsakliga verksamhet in i tre delar, publik verksamhet, kunskapsuppbyggnad och samlingsförvaltning.² Dessa är tätt sammanlänkade och beroende av varandra i det dagliga arbetet runt om vid landets alla museer. Detta inriktningsdokument gäller det publika arbetet, eller mer specifikt utställningsverksamheten.

Utvidgat uppdrag

Riksantikvarieämbetet har sedan 2017 ett utvidgat uppdrag som innebär ett samlat ansvar för museifrågor. Museerna är en av de operativa verksamheterna i samhället som arbetar med att bevara, använda och utveckla kulturarvet så som det gestaltas i form av kulturlandskap, kulturmiljöer och kulturföremål. Till det kommer även arbetet med det immateriella kulturarvet, som i sig består av en stor mängd uttryck i form av bland annat seder och bruk, kunskap och färdigheter, berättelser och minnen. Museerna är därigenom ofta länken mellan det institutionella och medborgarna och den verksamhet där många har möjlighet att möta och förstå det vi kallar kultur och kulturarv.

Uppdraget att främja, stödja och utveckla museiverksamheten i landet är en verksamhetsutvidgning som är såväl angelägen som stimulerande att ta sig an.

Uppdraget omfattar alla museer. I Sverige finns flera tusen museer med varierande förutsättningar, verksamhet och inriktning. Det leder till att Riksantikvarieämbetet behöver fokusera på insatser som svarar mot särskilt angelägna, och för många museer gemensamma, utmaningar och möjligheter.

¹ Unescos generaldirektör Irina Bokova i förordet till Unesco, 2016.

² *Kulturarvspolitik* (prop. 2016/17:116), s. 98.

Förväntade effekter inkluderar ökad tillgänglighet till såväl befintlig god praxis som resultat av nya forsknings- och utvecklingsprojekt, ökad kollektiv kapacitet och förmåga inom utställningsverksamheterna. Dessutom förväntas en förbättrad samverkan såväl mellan museerna som mellan museer och andra aktörer.

Om detta dokument

Detta inriktningsdokument omfattar den delen av museernas arbete som kan definieras som utställningsverksamhet. Det beskriver inriktningar för främjande och utveckling av utställningsverksamhet för de närmaste tre åren. Dokumentet svarar mot myndighetens strategi *Ett vidgat uppdrag – en utvecklad myndighet* och dess skrivningar om successiv uppbyggnad av verksamhet.³

Dokumentet redogör för behov uttryckta av museerna själva genom exempelvis museidialogmöten och identifierar tre breda områden för utveckling. Därutöver beskrivs arbetsmetoder och erbjudanden till museerna som bedöms vara lämpliga att kunna svara mot identifierade behov och utmaningar. Slutligen identifieras ett antal framgångsfaktorer för utvecklings- och främjandearbete.

Syftet med dokumentet är att ha ett underlag för att bedöma vilka aktiviteter och projekt som ska genomföras för att uppnå bäst effekt och svara mot de behov som identifierats inom utställningsområdet. Det möter även upp mot det prioriterade målet i myndighetens VP-direktiv 2019 att etablera praktiktäna utvecklingsarbete inom en centrumfunktion för utveckling av kulturarvsarbete. Med utgångspunkt i inriktningsdokumentet konkretiseras och resurssätts aktiviteter i avdelningens årliga verksamhetsplaneringsprocess.

Inriktningsdokumentet rör i första hand verksamhet inom Kulturvårdsavdelningen. Nära kopplingar finns även till myndighetens övriga verksamhet med museerna som målgrupp. Dokumentet har arbetats fram i samverkan mellan de enheter inom Kulturvårdsavdelningen som arbetar med frågor som rör utställningsverksamhet.

Utställningsverksamhet

Museerna har gjort en lång resa från kuriosakabinetten och förevisandet av det udda och exotiska, via folkbildning till dagens mötesplatser för upplevelser, informellt lärande och speglingar av samtiden. De professioner som arbetar med idéer, urval, kunskapsinnehåll, gestaltning, berättelser, tekniska lösningar, kommunikation och så vidare är många och alla viktiga för att skapa en utställning. Utställningsverksamhet är därigenom något tvärvetenskapligt och mångdisciplinärt. De färdiga utställningarna kan beskrivas som multisensibla curatoriskt utvalda och gestaltade tredimensionella miljöer med i regel föremål,

³ Riksantikvarieämbetet, 2017.

narrativa strukturer och sociala ytor. Det speciella med utställningsmediet är att besökaren är i mediet med sin kropp och upptäcker med olika sinnen och möter andra medmänniskor.

Specifikt för arbetet med utställningsverksamhet, som skiljer det från Riksantikvarieämbetets övriga verksamhet, är att det innehåller centrala inslag av gestaltning, det vill säga konst och design, samt avancerad materialkunskap och specialiserade konstruktions- och tekniklösningar. Digitala applikationer intar en framträdande roll.

Det är också viktigt att betona att det handlar om publik verksamhet, människors möte med samt upplevelse och användande av kulturarv, liksom ett nära samband med samlingsförvaltning och kunskapsuppbyggnad. Museernas verksamhet och uttryck består av den *sammantagna effekten* av arbetet med att förvärva, bevara, undersöka, förmedla och ställa ut materiella och immateriella vittnesbörd om människan och människans omvärld.

I texten används *utställningsverksamhet* som överordnad term för att täcka arbetet med att främja och utveckla *olika former av användning och utveckling av kulturarvet*. Utställningsverksamhet handlar om att utveckla metoder och verktyg för framtagning av utställningskoncept med fokus på innehåll, lärande och pedagogik, genomförande av utställningsproduktion och utvärdering av effekter. Det kan även innehålla konstnärliga processer inom gestaltning via exempelvis rum, text, bild och ljud.

Avgränsningar

Inriktningsdokumentet har ett fokus på utställningsverksamhet vid museer, men tar även höjd för kulturarvsplatser in-situ, som exempelvis fornminnen och friluftsmuseer.

Denna avgränsning är gjord gentemot övriga delar av Riksantikvarieämbetets museiuppdrag för en ökad tydlighet. Även om dokumentet avgränsats på detta sätt kan och bör samverkan ske kring övriga delar av museiuppdraget internt och externt.

Det främjande- och utvecklingsarbete som genomförs i samverkan eller som egna initiativ har alltid som utgångspunkt att stödja museerna i att möjliggöra deras utställningsverksamhet. Riksantikvarieämbetets arbete kan aldrig innehålla inslag som kan betraktas som påverkan eller styrning av val av innehåll eller utställningstema hos de enskilda museerna.

Beskrivna behov

I rapporten *Länsmuseernas situation*⁴ från år 2016 framhävs att kraven och förväntningarna på museernas utställningsverksamhet har ökat samtidigt som de ekonomiska resurserna fortsatt är knappa. De höjda förväntningarna kopplas både till publikens vana vid gestaltning och interaktivitet från andra medier och till högre krav på exempelvis tillgänglighet och säkerhet i samband med utställningar. Den snabba teknikutvecklingen gör det viktigt att kunna välja säkra, flexibla och hållbara lösningar. Det är svårt, särskilt för mindre museer, att hålla sig uppdaterade med kompetens kring ny teknik.

Under 2017 och 2018 har Riksantikvarieämbetet genomfört Museialogmöten. Syftet har varit att fånga upp olika museers behov och förväntningar samt att bygga upp en bred, varaktig och öppen dialog med museisektorn.

Inom utställningsområdet efterfrågas stöd kring ny teknik där aspekter som tillgänglighet, flexibilitet, kostnadseffektivitet och hållbarhet lyfts fram som viktiga. Tekniska lösningar är också en del i arbetet med digital förmedling och interaktion. Flera deltagare lyfter också behovet av utvecklingsarbete med experimentell karaktär som syftar till att hitta och pröva nya lösningar. När museer ska skapa nya utställningar finns sällan varken tid eller pengar för den typen av utvecklingsarbete. Det har också framförts behov av stöd för samverkan så att utställningar kan visas på flera museer. Behov av bättre möjligheter till kompetensutveckling samt omvärldsbevakning och analys inom utställningsområdet uttrycks också.

Vid dialog med professionella utställningsaktörer, som producenter, curatorer och designer, efterfrågas framför allt tydliga erbjudanden och inspiration, ofta nämns visionära satsningar på utvecklingsprojekt som utvecklar och utmanar utställningsmediet, barnkulturprojekt och kompetensutveckling på avancerad nivå. Stöd till riktade återkommande branschmöten, studier av utställningstyper, riktad research och omvärldsbevakning och rådgivning är mer konkreta behov som efterfrågas.

Inom området musei- och kulturarvspedagogik lyfts behov inom kompetensutveckling, främst kring pedagogiska metoder och perspektiv. Även omvärldsbevakning återkommer som viktigt. Att koppla forskning till fältet och att få del av forskningsresultat är ett önskemål. Deltagarna har också behov av att få dela med sig av erfarenheter, och ta del av kollegors kunskap.

Det finns även önskemål om hjälp och stöd för att kunna lyfta perspektiv eller berättelser som inte speglas i samlingarna. Behov av ökad räckvidd, att hitta sätt att nå fler besökare, uttrycks också.

⁴ Riksutställningar, 2016.

Museipedagoger lyfter även behovet av en ökad målgruppskännet, bland annat kring skolan, där kunskap om styrdokument och villkor behöver uppdateras för att man ska tala samma språk och kunna samverka. Detta innefattar även utvärdering av den pedagogiska verksamhet som bedrivs på museerna.

Identifierade utvecklingsområden – vad ska vi inrikta oss på?

Med utgångspunkt i beskrivna behov, omvärldsbevakning samt myndighetens uppdrag och strategiska plan har tre breda utvecklingsområden identifierats. Nedan beskrivs områden som bedöms utgöra utmaningar för museerna i stort och som även speglas specifikt i förutsättningarna för utställningsverksamheten.

Museer i förändring

Museer har alltid förändrats, så även nu. Museer genomgår nu brett en förändring gällande sina villkor och uppdrag. Det speglas såväl i bruket av museibegreppet, som i de uppdrag och förväntningar som läggs på museerna av samhället. Förändringar är många gånger även en identitetsfråga. Vilken roll museet ska inta i samhället är en central fråga.

Även normer påverkar och förändrar museer. Samhällets normer i form av konventioner, direktiv, lagar, praxis och överenskommelser berör och styr museernas verksamhet i sin helhet. Många museer genomgår även en generationsväxling, där erfarenhet riskerar förloras och nya kunskaper ibland omkullkastar rådande ordning, samtidigt som nya kunskaper integreras.

Omvandlingen mot ett digitalt samhälle innebär förändrade beteendemönster och förväntningar på upplevelser och tillgänglighet. Förändringen ställer krav på museernas kompetens, däribland teknisk, gestaltnings- och förmedlingsmässig. Museerna testar, experimenterar och lånar och inspireras av historien och omvärlden.

Även det publika arbetet via utställningsverksamheten ska på ett flexibelt sätt svara mot förändrade förväntningar. Det samhälle som de fasta utställningarna var tänkta att spegla har förändrats och förändras i allt snabbare takt. Nya basutställningar, byggnader och gestaltningar produceras därför över hela landet. Samhället investerar betydande belopp i basutställningar som ska ha relevans över tid.

Riksantikvarieämbetet skapar förutsättningar för att tillvarata och dela nationella och internationella erfarenheter och utforskar tekniska lösningar och utställningskoncept.

Demokrati och inkludering

Museernas arbete med att fördjupa och bredda sina egna perspektiv, berättelser och sätt att spegla sina samhällen kan leda till att stärka människors samhällsengagemang och känsla av tillhörighet. Museernas uppdrag kring kunskapsuppbyggnad,

kunskapshantering och kunskapsförmedling är centrala för möjligheten att öppna upp för nya perspektiv och eget reflekterande. En genomtänkt och engagerad utställningsverksamhet kan leda till en ökad förståelse för samhällets globala, regionala och lokala komplexitet.

Museernas arbete att göra kunskap och resurser rörliga och tillgängliga fysiskt och digitalt är en rättighetsfråga. Tillgänglighet till kulturarvet innebär även möjlighet att ta del av kulturarvet oavsett funktionsvariation. Modet att nå nya målgrupper och föra dialog med dem på deras villkor är en framgångsfaktor för verksamhet som präglas av social rättvisa.

Även möten med besökare utanför det traditionella museet och på svårtillgängliga platser är viktiga för arbetet med geografisk och demografisk spridning.

Civilsamhällets organisationer, vilka på ett betydande sätt bidrar till det samlade kulturarvsarbetet och som engagerar många människor, är av särskilt intresse för genomförandet av uppdraget att främja och utveckla museiarbetet i stort i landet. Riksantikvarieämbetet stöttar och följer detta arbete, i nära samverkan med de regionala organisationerna för kulturarv.

Barn och ungas rätt till kulturarv

Med barnkultur menar vi kultur för, med, om och av barn. Samma sak gäller begreppet ungdomskultur. Ett signum för barnkultur är lekfullhet och ett signum för ungdomskultur är nyskapande. Barn- och ungdomskultur är lärorikt för museer och andra utställningsaktörer i dess hela bredd.

Barn och unga är för de flesta museer en prioriterad målgrupp. Museibesök är för många det första organiserade mötet med kulturarv och ofta sker det genom skolan. Barn och ungas möte med kulturarvsinstitutionerna handlar i samtiden mycket om upptäckter och identitetsundersökande sammanhang. Aspekter av samhällets föränderlighet kan nås och erövas. Genom historien har barn och unga varit centrala i museiväsendets varje större utvecklingsfas.

Barn och unga lär sig på många sätt och museer fungerar som alternativa miljöer för lärande. Kulturarvsinstitutioner har stor kunskap om och av att involvera och nå barn och unga med sitt utställningsarbete. De är vana att omsätta barnkonventionen i handling och kan inspirera övriga samhället i hur man kan arbeta med frågor om inflytande och delaktighet. Sverige har ratificerat (förpliktigt sig att följa) barnkonventionen, vilken slår fast att barn har rätt till kultur.

Samverkan mellan kulturarvsinstitutionerna och skolväsendet kan främjas bland annat genom ökad kunskap om varandras villkor och styrning samt spridning av goda exempel.

Genomförande – hur ska vi arbeta?

Uppdraget att främja och utveckla

Riksantikvarieämbetet ska enligt vårt uppdrag vara stödjande och pådrivande inom vårt verksamhetsområde. Vi ska bedriva såväl främjandearbete som praktisknära utvecklingsarbete.

Verksamheten har och kommer att fortlöpande utveckla en nära dialog mellan Riksantikvarieämbetet och målgruppen museerna. Aktiviteter planeras och genomförs i samarbete med ett eller flera museer och ofta även universitet eller högskola samt andra aktörer, vilket bidrar till samverkan och spridning av resultat.

Riksantikvarieämbetet bedriver praktisknära stöd- och utvecklingsarbete. Aktiviteterna präglas av konkreta frågeställningar. Genom insamlande, utveckling och spridande av forskning, resultat från internationella och nationella utvecklingsprojekt och god praxis söker myndigheten hitta modeller för att museisektorn ska kunna arbeta effektivt. Vidare utforskas metoder och tekniska lösningar som kan tillämpas direkt i kulturarvsarbetet.

Inom verksamhetsområdet utvecklas även olika former för dialog och resultatförmedling. Alla med syftet att vara praktisknära och främja och stimulera utveckling inom, i detta fall, utställningsverksamheten. Dessutom tillhandahålls arenor och mötesplatser som kan utgöras av konferenser, seminarier, workshoppar och nätverk, men även föreläsningar, peer-to-peer- och grupputbildningar. Vi initierar även egna utvecklingsprojekt för att svara mot mer komplexa och långsiktiga behov.

Arbetsmetoder

Arbetsmetoderna kan övergripande delas in i

- stöd och samverkan
- utveckling
- information.

Områdena är överlappande och beroende av varandra. Nedan förklaras dessa närmare.

Stöd och samverkan

Här erbjuder vi stöd och främjande insatser. Vi delar med oss av kompetens och infrastruktur till institutioner och organisationer för att främja och stödja deras arbete med kulturarvet och museiverksamhet. Vi erbjuder också arenor för utbyte av kunskaper och erfarenheter.

Exempelvis:

- Samarbetsprojekt via ansökningsförfarande.
- Konferenser, symposier, seminarier.
- Föreläsningar och workshoppar.
- Metod- och teknikstöd.
- Leda nätverk.

Utveckling

Här genomför vi praktiktäna utvecklingsarbete där utställningsmediet, kulturarvet och museiverksamheten undersöks och utvecklas genom projekt med utforskande och nyskapande karaktär. Över tid är utvecklingsprojekt en förutsättning för att kunna ge råd och stöd med kvalitet.

Exempelvis:

- Utvecklingsprojekt, egeninitierade och samarbetsprojekt.
- Utställningsstudier.
- Testmiljö för utställningsteknik.
- Följeprojekt.

Information

Här kommunicerar vi kunskaper om kulturarv, utställningsmediet och museiområdet till verksamma inom museiområdet och förmedlar resultat från projekt genomförda inom utveckling och stöd och samverkan.

Exempelvis:

- Resultatförmedling via olika kanaler (huvudsakligen digitala).
- Resultatförmedling via spridningsaktiviteter.
- Omvärldsbevakning och spridning av forsknings- och utvecklingsresultat samt god praxis.
- Publikationer.

Våra kompetenser och resurser

Inom Kulturvårdsavdelningen har vi valt att samla medarbetare med särskild kompetens och erfarenhet inom utställningsproduktion, utställningsgestaltning, utställningstekniska lösningar, museipedagogik samt konservering och samlingsförvaltning.⁵ En nationell resurs utgörs av en testmiljö i form av en utställningsverkstad med utrustning för utställningsproduktion och med goda

⁵ Läs mer om verksamheten inom området samlingsförvaltning i Riksantikvarieämbetet, 2016.

laborativa ytor för olika projekt. Intern samverkan med relevanta kompetenser och resurser inom hela myndigheten är en självklarhet.

Framgångsfaktorer

Följande komponenter har identifierats som framgångsfaktorer för ett utvecklingsarbete, men kan också ses som faktorer för framgångsrikt främjandearbete och praktiktäna stödprojekt:

- Ett definierat behov, problem eller en utmaning.
- Samarbetspartner som representerar kulturarvsverksamhet och forskning och gärna någon annan intressant verksamhet som utvecklar arbetet.
- En genomtänkt testmiljö, implementering och kunskapsförmedling.
- Befintliga forskningsresultat, empirisk kunskap, metoder och teknik som kan användas i praktiktäna tillämpning.

Referenser

Kulturarvspolitik: regeringens proposition 2016/17:116. 2017. Stockholm. Riksdagens tryckeriexpedition. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2017/02/prop.-201617116/> (2019-01-16).

Riksantikvarieämbetet. 2016. *God samlingsförvaltning 2017–2019: Samordning och utveckling av frågor om samlingsförvaltning*. Visby. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-3811> (2019-01-16).

Riksantikvarieämbetet. 2017. *Riksantikvarieämbetets strategiska plan 2018–2020*. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-3843> (2019-01-16).

Riksutställningar. 2016. *Länsmuseernas situation: en konsultrapport*. Visby. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-5060> (2019-01-16).

Unesco. 2016. *Rekommendation om skydd för och främjande av museer och samlingar, deras mångfald samt roll i samhället*. Stockholm. http://www.unesco.se/wp-content/uploads/2017/01/unesco_rekommendationformuseer.pdf (2019-01-16).

